

Uniwersytet Warszawski
Instytut Polityki Społecznej

Ubóstwo i wykluczenie społeczne

Wykład 2: Teorie wyjaśniające
ubóstwo i wykluczenie społeczne

dr hab. Ryszard Szarfenberg
r.szarfenberg@uw.edu.pl

Strona przedmiotu
<http://rszarf.ips.uw.edu.pl/uiws/>

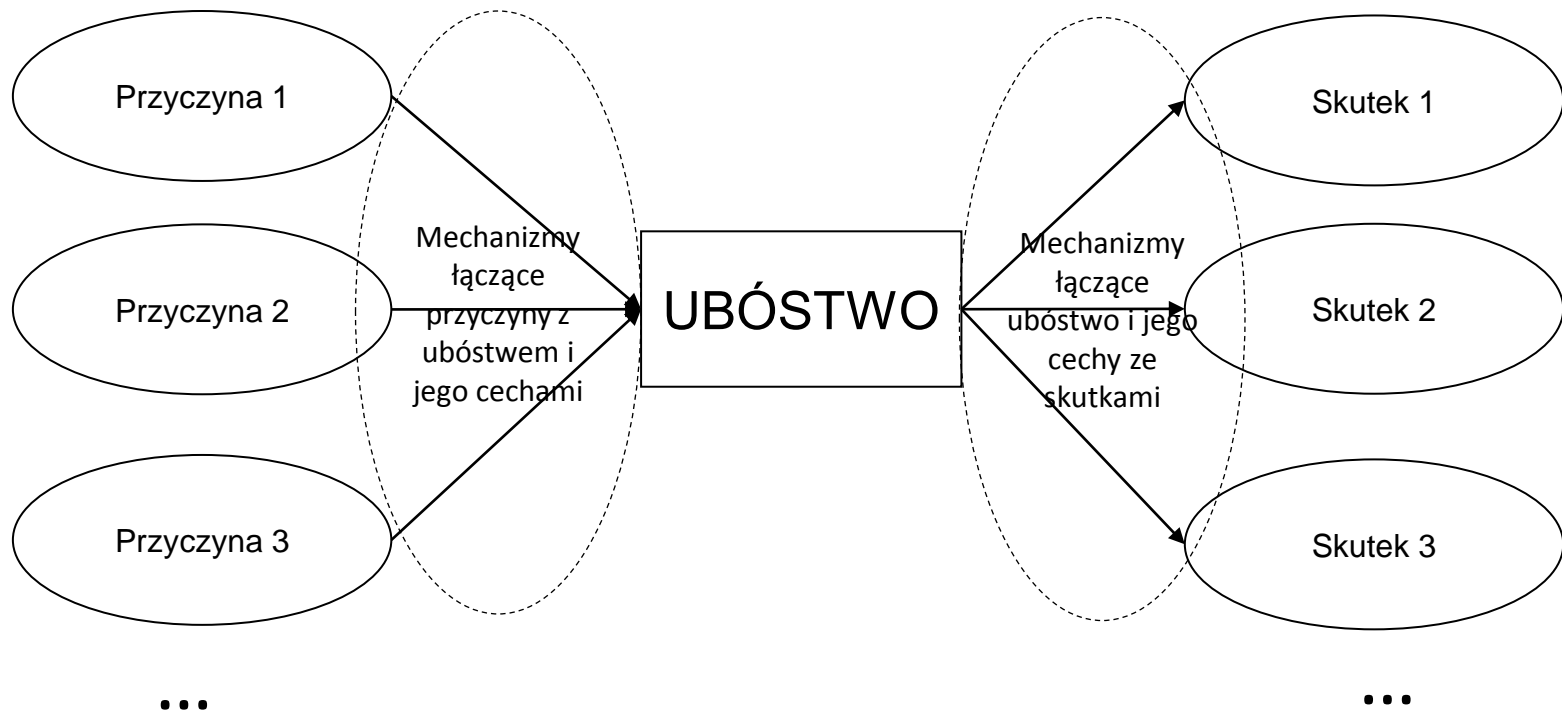
Wyjaśnianie ubóstwa

- Wyjaśniamy dlaczego ubóstwo powstaje, skąd się bierze, dlaczego w jednych miejscach / grupach jest, a w innych go nie ma (**wyjaśnianie istnienia ubóstwa**)
- Wyjaśniamy, dlaczego ubóstwo się zmienia, dlaczego raz rośnie, a kiedy indziej spada, raz trwa krótko, a kiedy indziej długo (**wyjaśnianie cech ubóstwa**)
- Wyjaśniamy, dlaczego pewne cechy ubóstwa współwystępują, tworząc pewne typy czy modele ubóstwa (**wyjaśniamy syndromy cech ubóstwa**)

Ogólne cechy ubóstwa

- **Poziom, zasięg**, np. wysoki, niski
- **Głębokość**, np. głębokie, płytkie
- **Trwałość**, np. długotrwałe, krótkotrwałe
- **Struktura** - rozkład ubóstwa według określonych cech ludzi, np. struktura ubóstwa według płci, według wieku, według pozycji na rynku pracy, według miejsca zamieszkania
- **Dynamika**, np. bardzo zmienne, mało zmienne

Teoria przyczynowo-skutkowa ubóstwa

Teoria przyczynowa – jakie przyczyny i w jaki sposób generują ubóstwo i wpływają na jego cechy

Teoria skutkowa – w jaki sposób ubóstwo i jego cechy wywołują określone skutki

Specyficzne przyczyny ubóstwa

- Długoterminowe bezrobocie
- Alkoholizm
- Rozpad rodziny
- Choroba
- Nadużywanie narkotyków
- Cięcia zasiłków społecznych
- Brak wykształcenia
- Mieli ubogich rodziców
- Utrata poczucia wspólnoty w społeczeństwie
- Ubogie środowisko zamieszkania
- Są leniwi
- Nie planują przyszłości
- Mają za dużo dzieci
- Są imigrantami
- Brak zainteresowania ze strony sąsiadów
- Wybrali taki sposób na życie

Ogólne wyjaśnienia ubóstwa

	<i>Jednostka</i>	<i>Spółeczeństwo</i>
<i>Wina</i>	Ubodzy są leniwi, niezapobiegliwi, brak im morale	Ubodzy są ofiarami działań innych, ofiarami niesprawiedliwości społecznej
<i>Los</i>	Ubodzy nie mają szczęścia, wola Boga	Ubodzy są ofiarami procesów społecznych i globalnych, których nie da się kontrolować

Trzy poglądy na przyczyny ubóstwa

- **Skazony charakter** – niedostateczna motywacja do pracy i do inwestowania w siebie, stąd też niski poziom kapitału ludzkiego i niska zatrudnialność
- **Ograniczone możliwości** – ograniczony dostęp do rynku pracy, edukacji, opieki zdrowotnej, ochrony bezpieczeństwa etc. oznacza niemożność zdobycia tego, co skutecznie zapobiega ubóstwu
- **Wielki brat** – polityka wysokich podatków i hojnych świadczeń socjalnych zniechęca do pracy, inwestowania i samodzielności

Jakie cechy mogą odpowiadać za ubóstwo?

- **Cechy* jednostki**, np. niepełnosprawność, wiek, płeć, wykształcenie, zachowanie
- **Cechy rodziny**, np. niepełna, postawy rodziców wobec dzieci
- **Cechy sąsiedztwa i społeczności lokalnej**, np. podobnie biedne rodziny o podobnym stylu życia i kulturze
- **Cechy grupy przynależności**, np. rówieśniczej
- **Cechy instytucji**, np. skąpy lub hojny model lokalnej / centralnej polityki społecznej
- **Cechy całego społeczeństwa**, np. aktywność ekonomiczna, ogólna zamożność, postawy wobec ubóstwa i ubogich
- **Cechy inne**, np. poziom zasobów naturalnych, położenie geograficzne

* Cechy lub ich syndromy, tzn. zgrupowania kilku cech

Znaczenie miejsca w strukturze społecznej

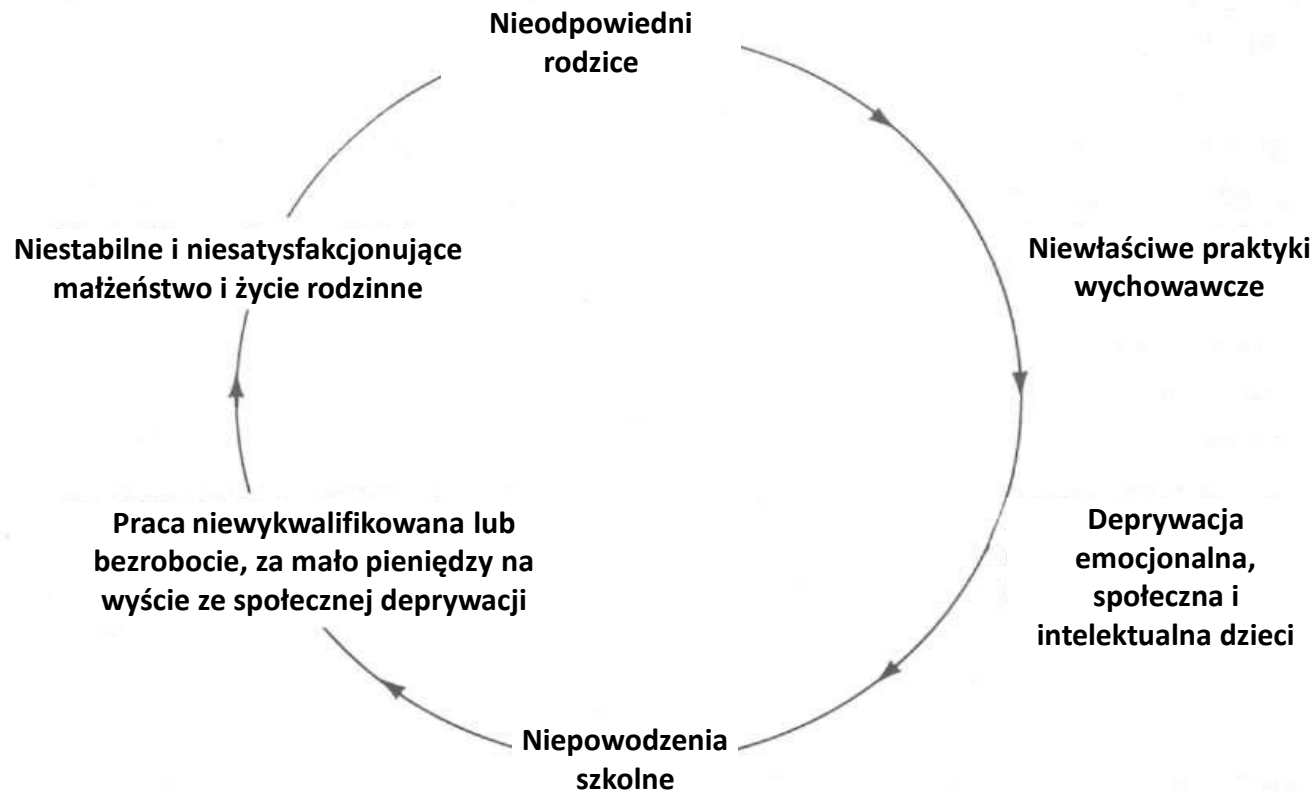
ZASOBY PRODUKCYJNE

	Właściciele	Pracownicy najemni			
Mają kapitał, aby zatrudniać pracowników i mogą sami pracować	1. Kapitałiści	4. Ekspersi kierownicy	7. Kierownicy wykwalifikowani	10. Kierownicy niewykwalifikowani	+
Mają kapitał, aby zatrudniać pracowników i sami pracują	2. Drobni kapitałiści	5. Ekspersi nadzorcy	8. Nadzorcy wykwalifikowani	11. Nadzorcy niewykwalifikowani	0
Mają kapitał, aby pracować na swoim, ale nikogo nie zatrudniają	3. Drobno-mieszczanstwo	6. Ekspersi	9. Pracownicy wykwalifikowani	12. Pracownicy niewykwalifikowani	-
		+	0	-	
	ZASOBY KWALIFIKACJI				ZASOBY ORGANIZACYJNE

Mapa struktury klasowej Erika O. Wrighta, za: H. Domański, Struktura społeczna, Scholar, 2007, s. 174

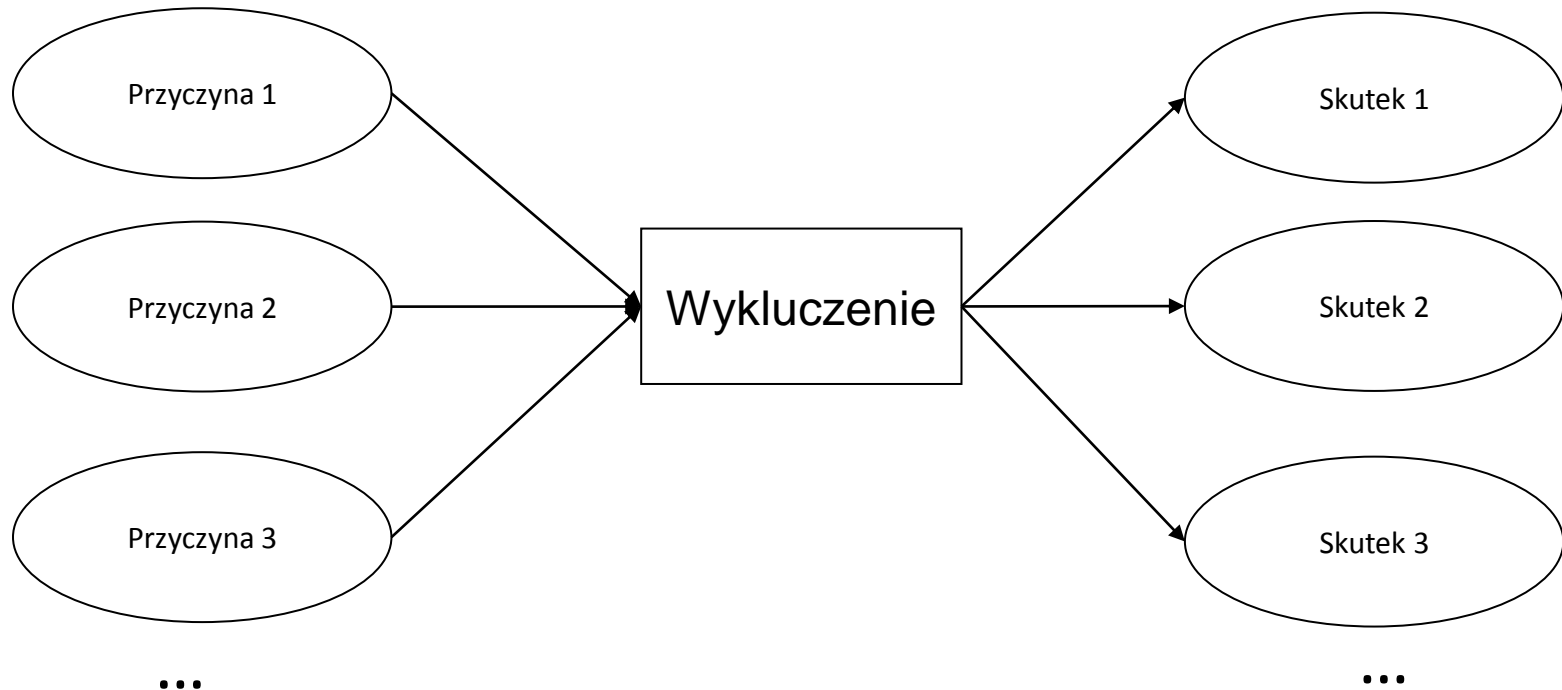
Wysoki poziom wszystkich rodzajów zasobów = mniejsze prawdopodobieństwo ubóstwa
Niski poziom wszystkich rodzajów zasobów = większe prawdopodobieństwo ubóstwa

Znaczenie rodziny: teoria cyklu deprivacji i dziedziczenia ubóstwa

R. Holman, *Poverty: Explanations of Social Deprivation*,

Teoria przyczynowo-skutkowa wykluczenia społecznego

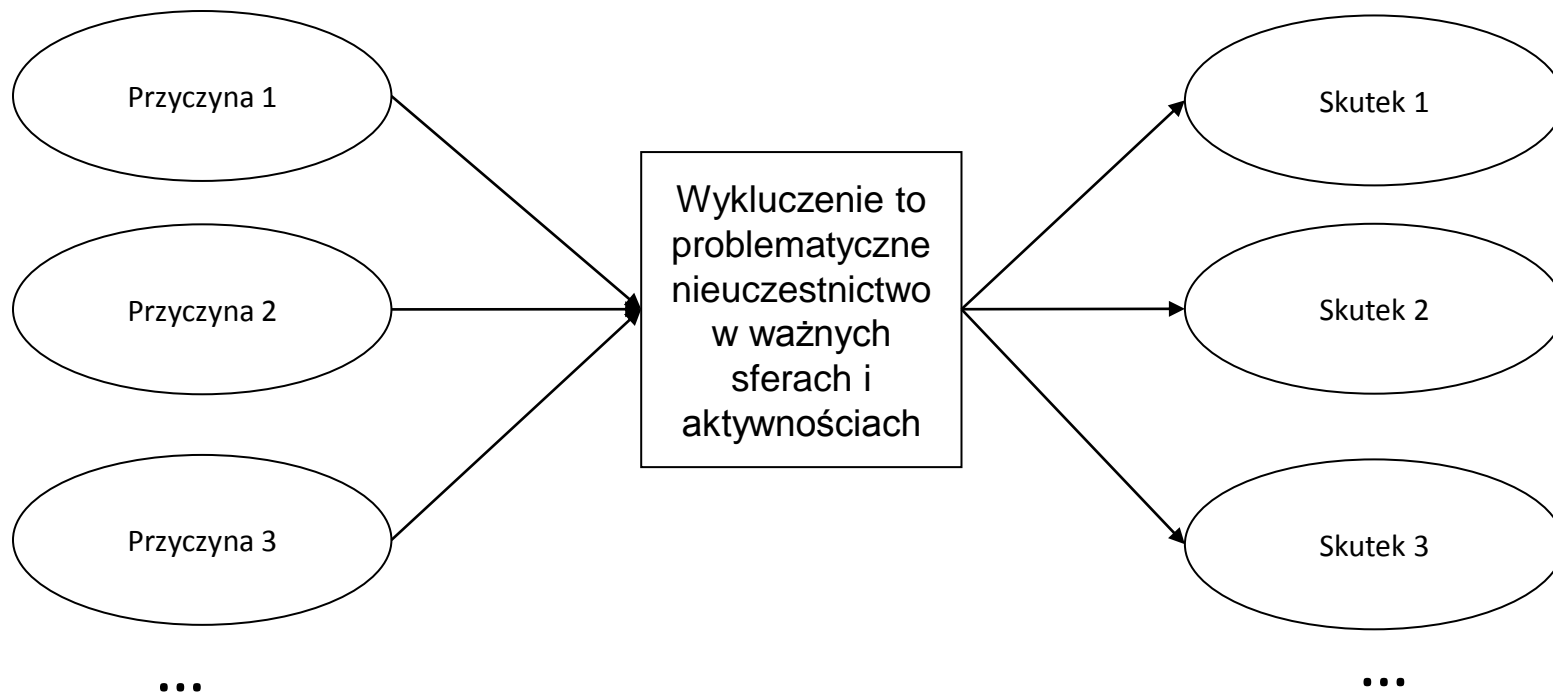
...

Teoria przyczynowa – co, w jakim stopniu i dlaczego powoduje wykluczenie?

...

Teoria skutkowa – co, w jakim stopniu i dlaczego powodowane jest przez wykluczenie?

Teoria wykluczenia społecznego z odniesieniem do definicji

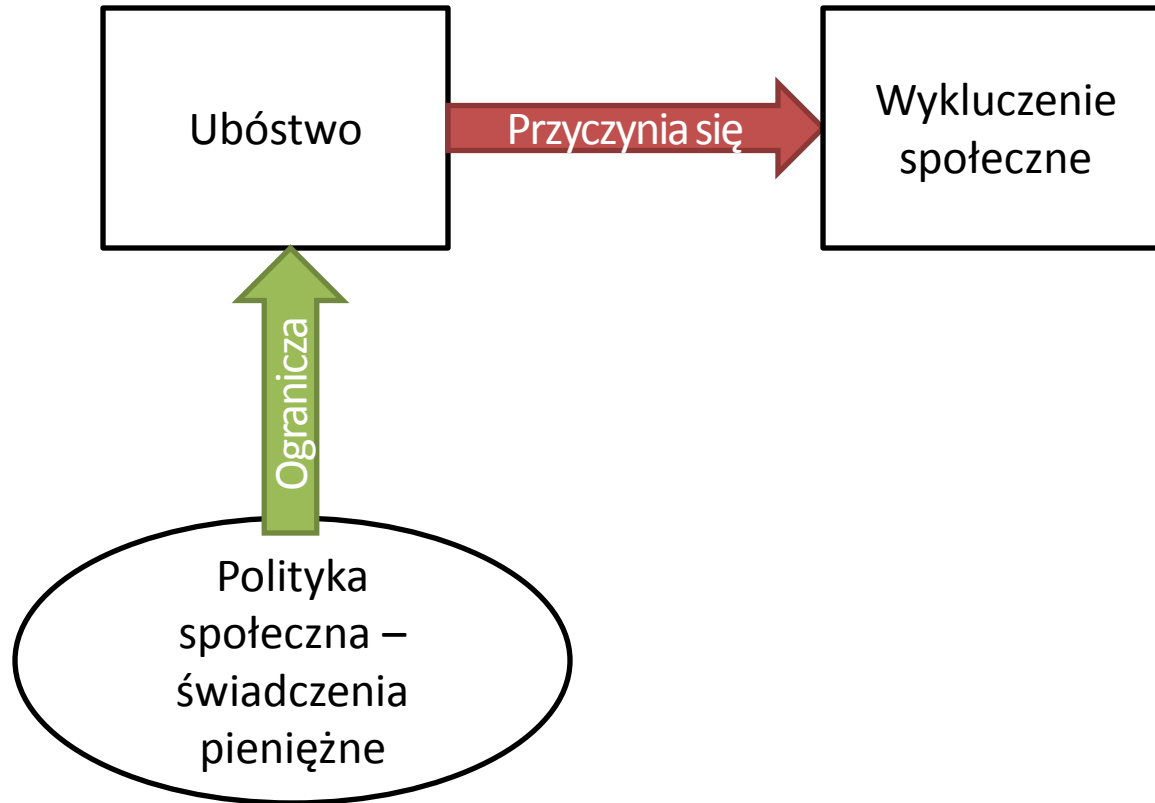
Teoria przyczynowa – co, w jakim stopniu i dlaczego powoduje wykluczenie?

Teoria skutkowa – co, w jakim stopniu i dlaczego powodowane jest przez wykluczenie?

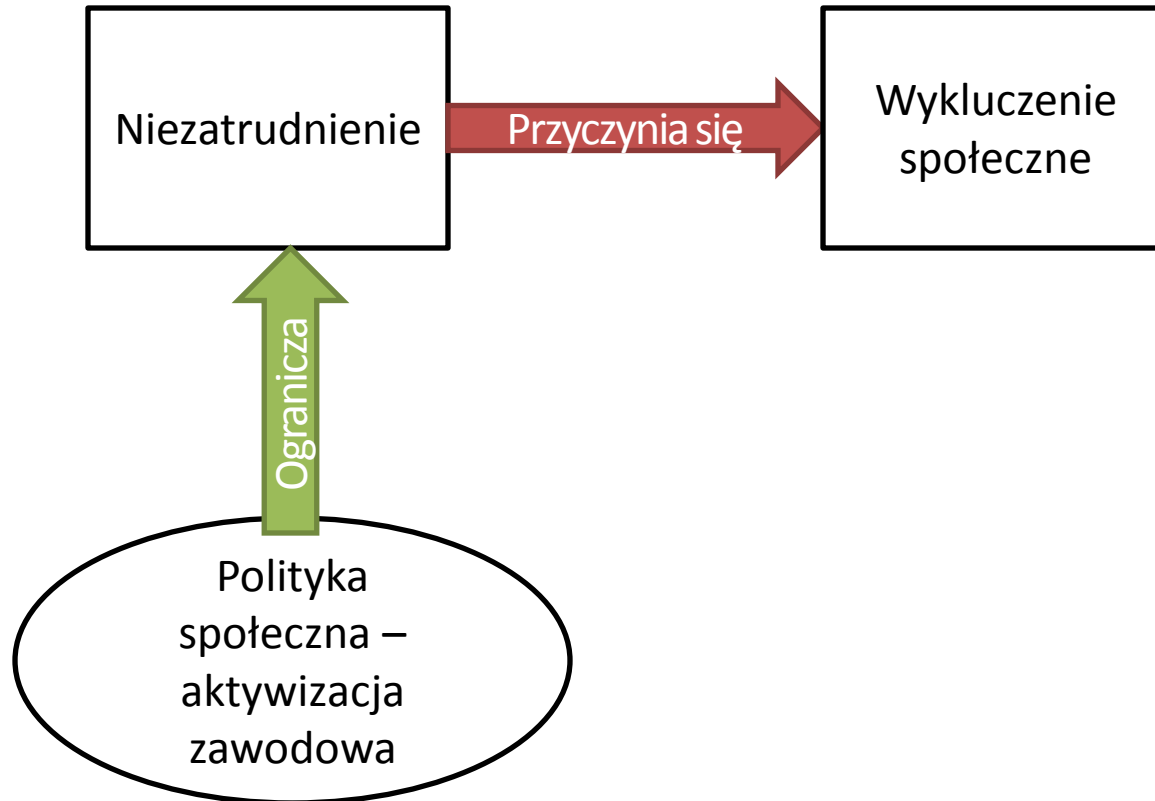
Teorie uproszczone w dyskursie publicznym

- **Dyskurs redystrybucyjny** – główną przyczyną jest ubóstwo, a redystrybucja i zwiększanie zasobów ubogich głównym remedium
- **Dyskurs reintegracyjny** – główną przyczyną jest bezrobocie lub bierność zawodowa, a aktywizacja zawodowa jest głównym remedium
- **Dyskurs moralnej podklasy** – główną przyczyną jest demoralizacja, główne remedium niejasne, możliwe, że resocjalizacja

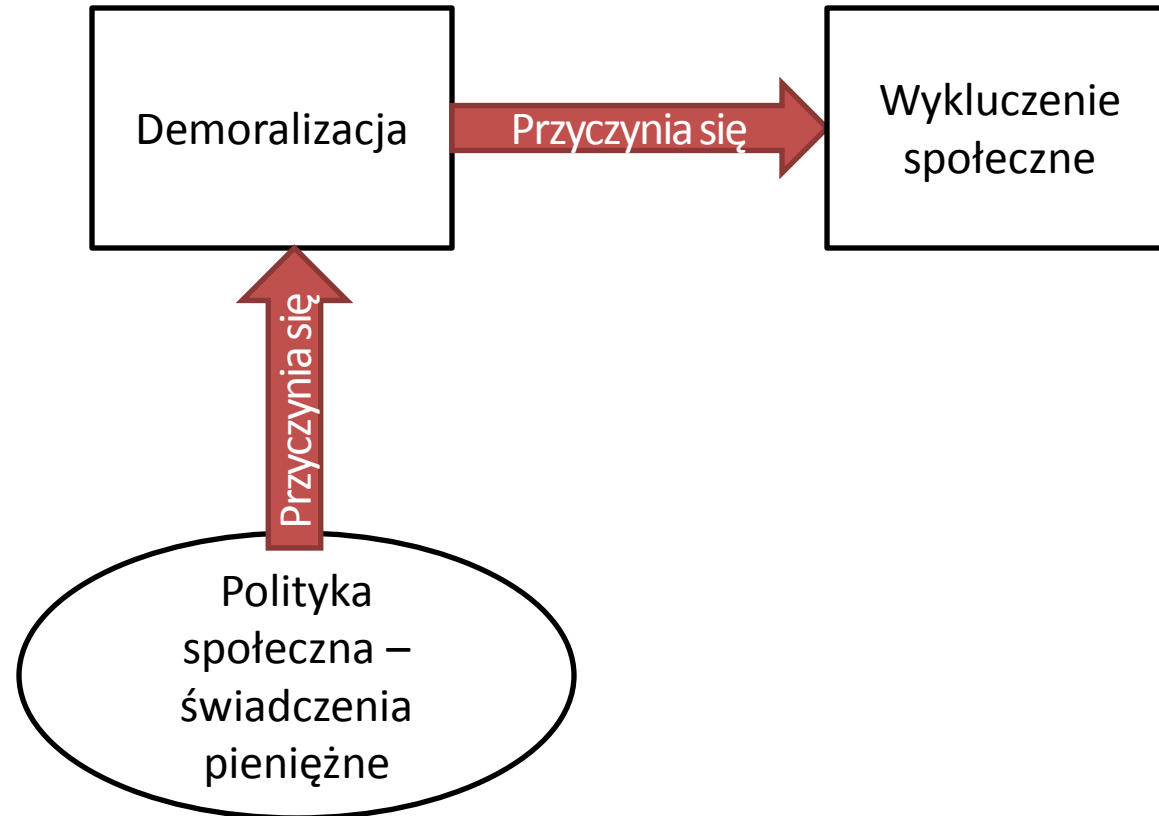
Dyskurs redystrybucyjny

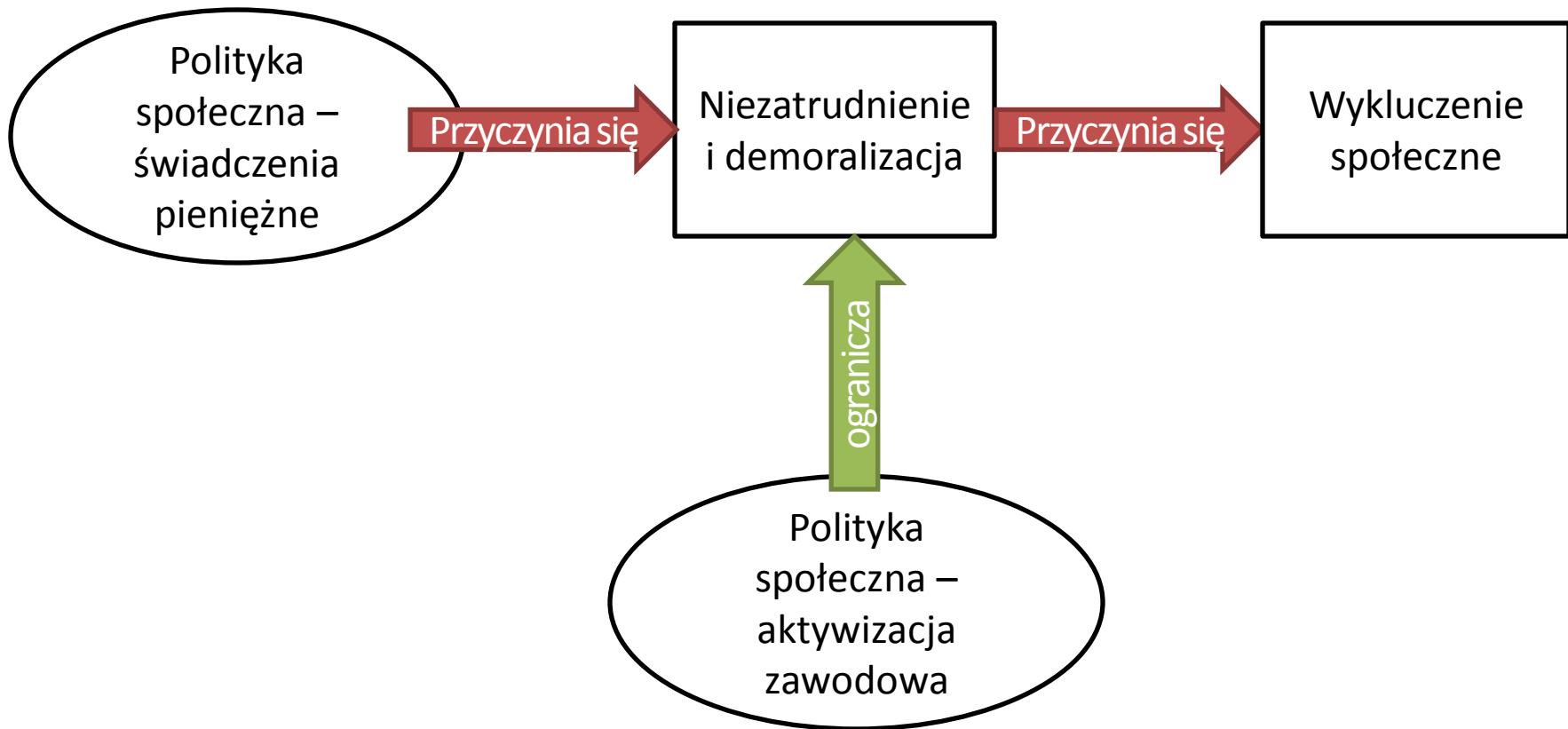
Dyskurs reintegracyjny

Dyskurs moralnej podklasy

Dyskurs reintegracyjny i moralnej podklasy

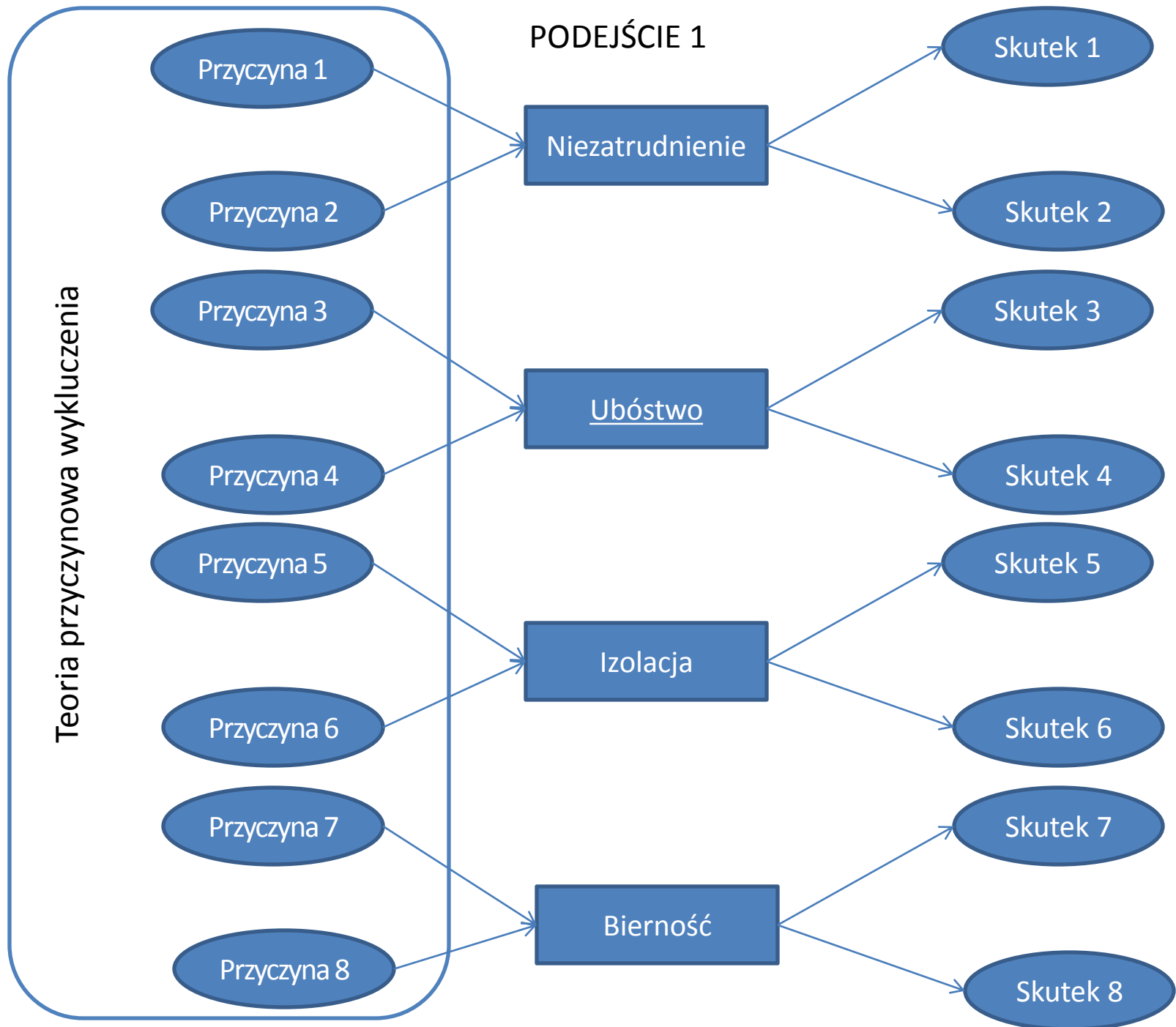

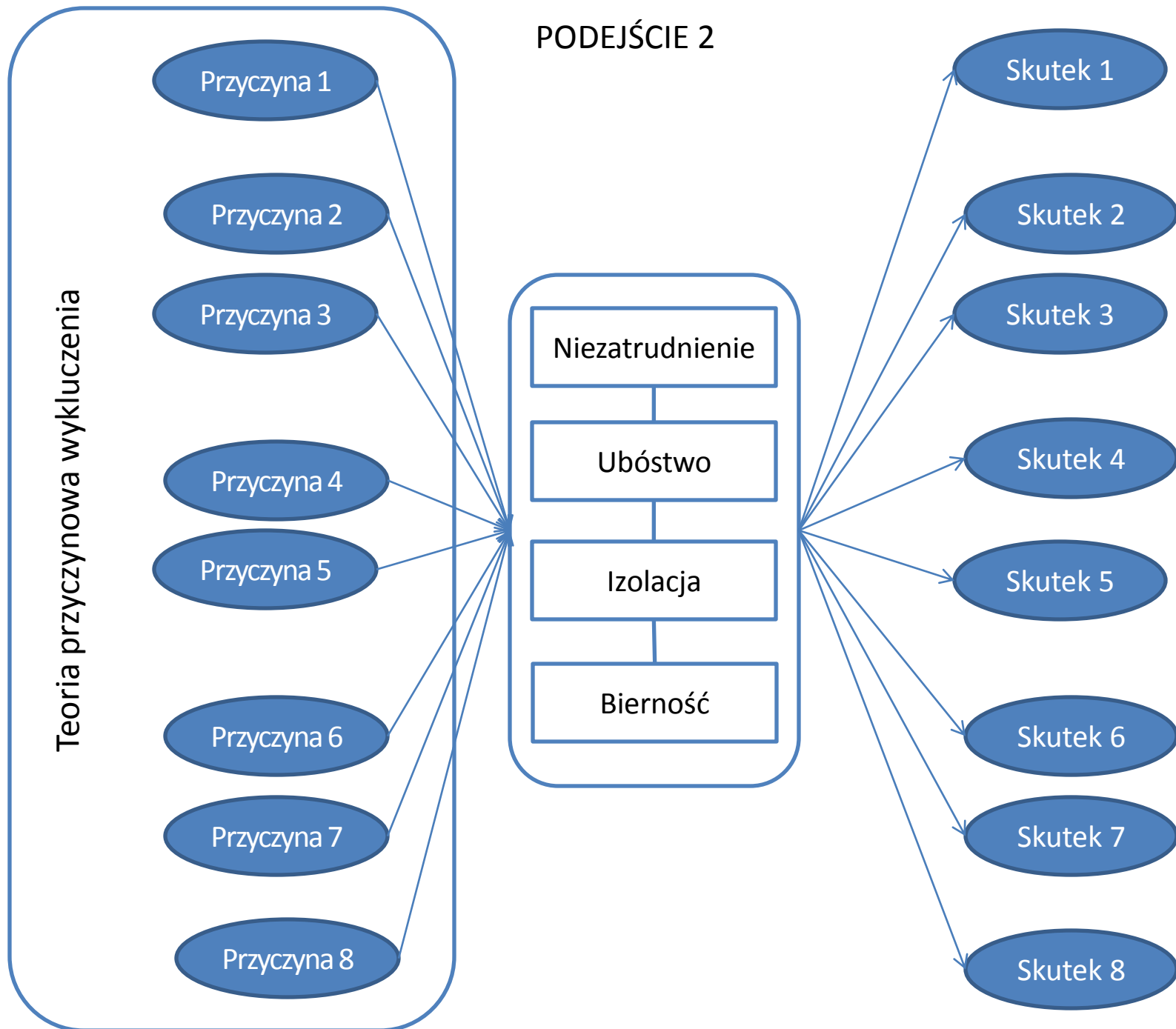
Teoria wykluczenia społecznego w kontekście jego definicji

- Co to jest wykluczenie społeczne? Np. jest to problematyczne nieuczestnictwo w ważnych sferach życia. W jakich?
 - Produkcja
 - Konsumpcja
 - Bliskie relacje
 - Społeczność
- Jak rozumieć problematyczne nieuczestnictwo w tych sferach życia?
 - Niezatrudnienie (bezrobocie lub bierność zawodowa)
 - Ubóstwo (zbyt niski poziom konsumpcji)
 - Izolacja (brak bliskich, którzy mogą pomóc)
 - Bierność (nie angażuje się w życie społeczności, tylko prywatność)
- Czy problematyczne nieuczestnictwo w tych sferach musi być długotrwałe i jednoczesne (skumulowane, wielowymiarowe)?

Dwa podejścia do wyjaśniania wykluczenia

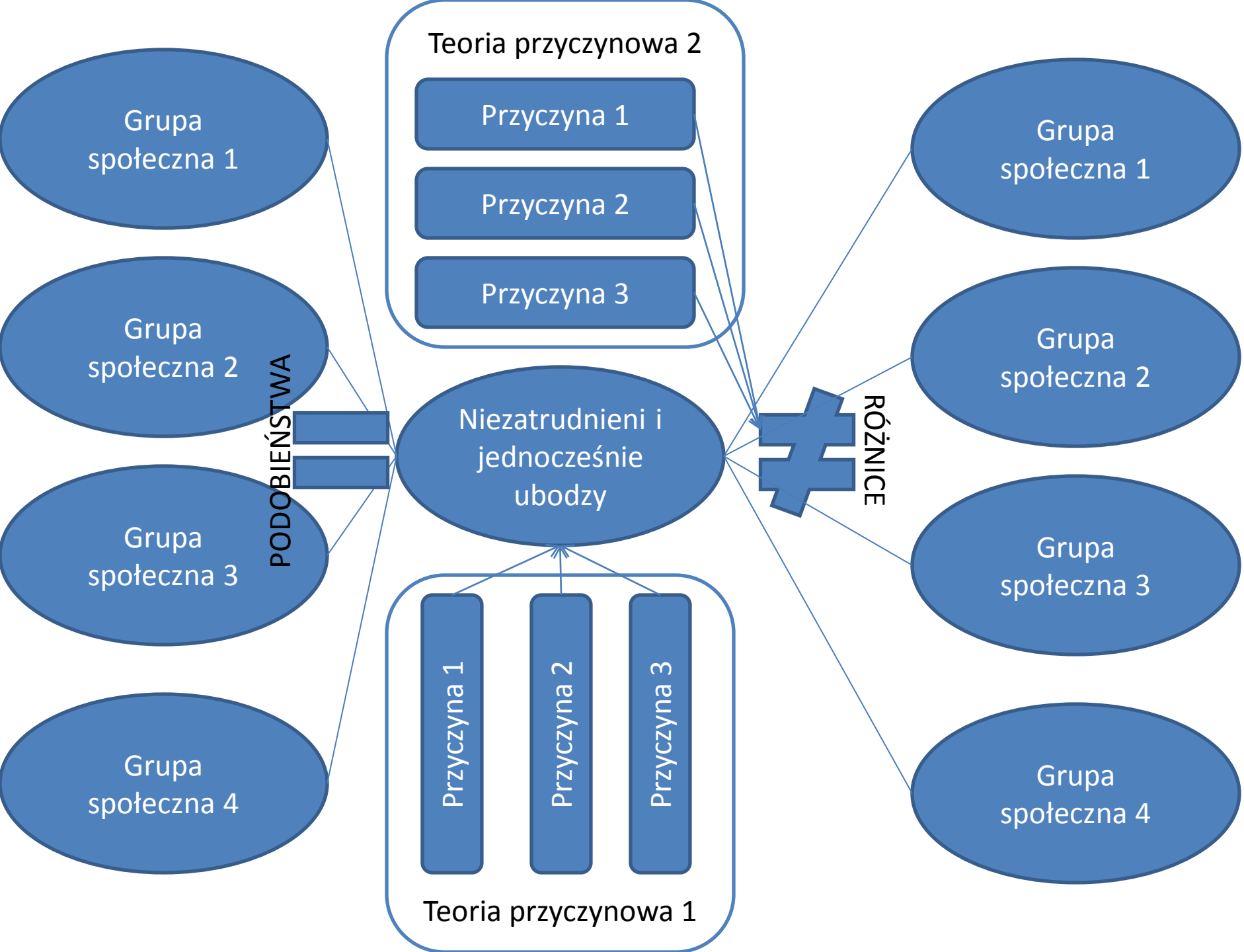
- Podejście 1. Teoria przyczynowa wykluczenia społecznego to przyczyny i uwarunkowania niezależnego występowania
 - Niezatrudnienia
 - Ubóstwa
 - Izolacji
 - Bierności
- Podejście 2. Teoria przyczynowa wykluczenia społecznego to przyczyny i uwarunkowania jednoczesnego występowania
 - Niezatrudnienia
 - Ubóstwa
 - Izolacji
 - Bierności

Trzecie podejście

- Teoria przyczynowa wykluczenia społecznego to przyczyny i uwarunkowania **jednoczesnego występowania dużych różnic pod wieloma względami (miejsce zamieszkania, warunki życia, styl życia, kultura)** między jednocześnie niezatrudnionymi i ubogimi a zbiorowościami tworzącymi strukturę społeczną
- Problem: dlaczego wstępna identyfikacja wykluczenia ogranicza się tylko do jednoczesnego występowania wykluczenia z produkcji i konsumpcji?

Grupa społeczna 1

Grupa społeczna 2

Grupa społeczna 3

Grupa społeczna 4

PODOBIENSTWA

Teoria przyczynowa 2

Przyczyna 1

Przyczyna 2

Przyczyna 3

Niezatrudnieni i jednocześnie ubodzy

RÓŻNICE

Grupa społeczna 1

Grupa społeczna 2

Grupa społeczna 3

Grupa społeczna 4

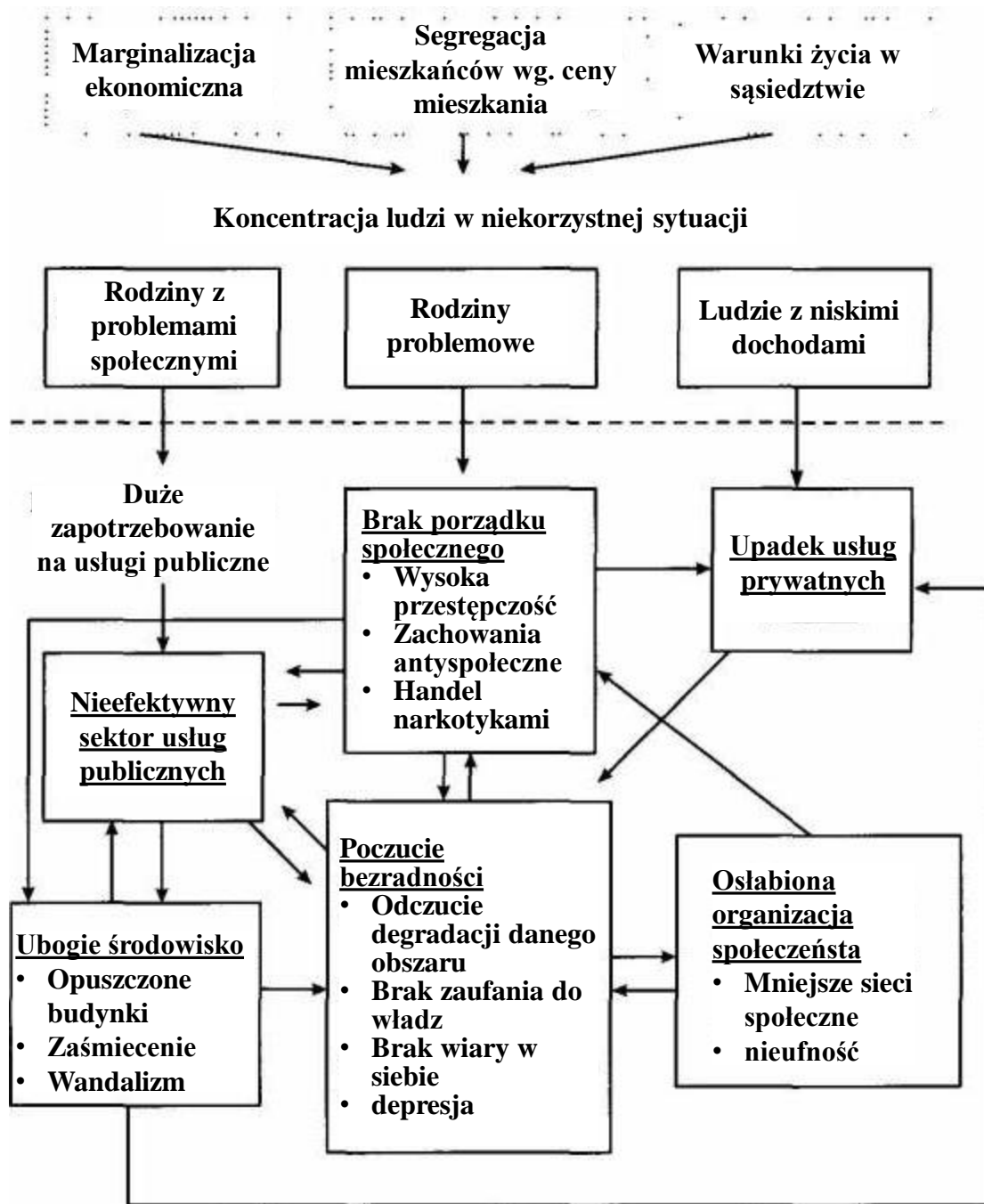
Przyczyna 1

Przyczyna 2

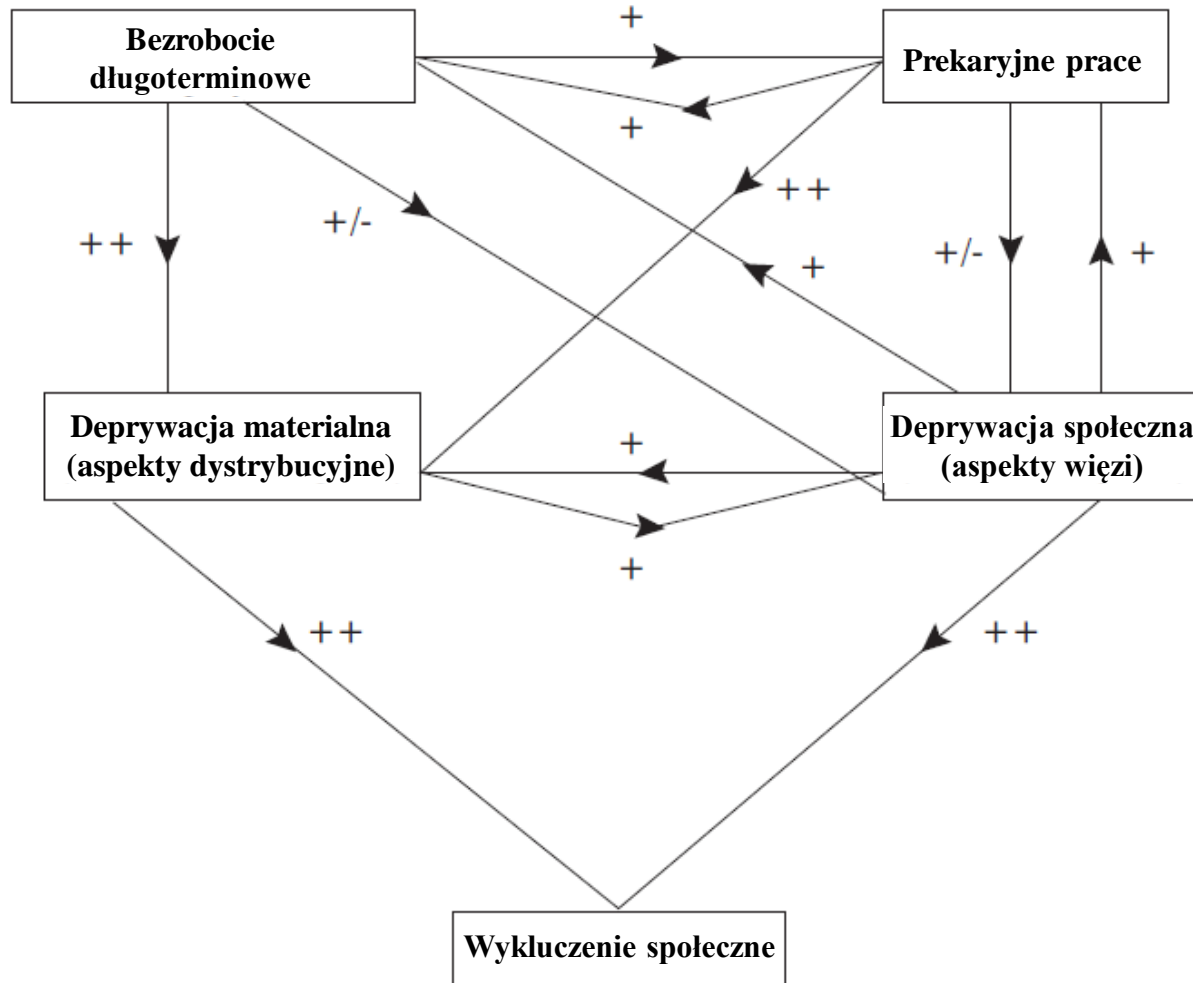
Przyczyna 3

Teoria przyczynowa 1

Znaczenie społeczności lokalnej

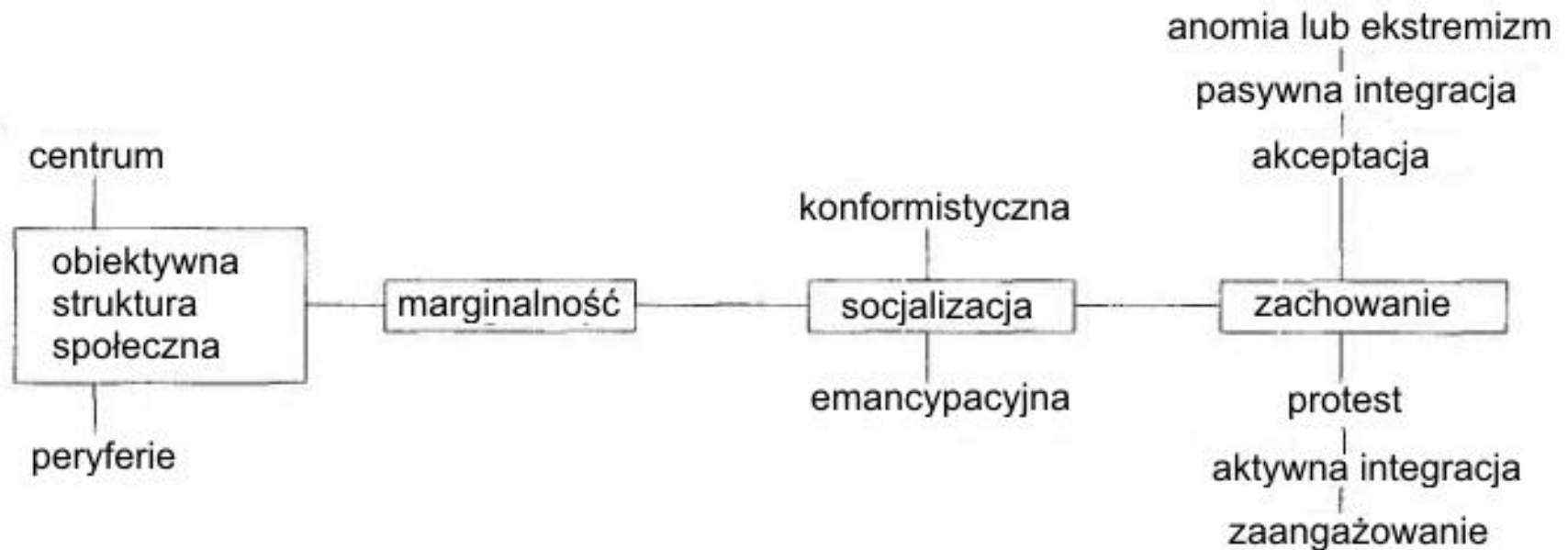

Znaczenie pozycji na rynku pracy

+ dodatnia korelacja; ++ wysoce dodatnia korelacja; +/- intensywność korelacji zależy od systemu społecznego

Wykluczenie jako wynik pozycji w strukturze społecznej z uwzględnieniem socjalizacji i zachowań

Fred Mahler, *Marginality and Maldevelopment*